

Henk Coelman

Een blik achter de werkelijkheid

Hoe 'fake' is onze wereld?

Uitgeverij Aspect

INHOUD

WOORD VOORAF	9
1. INLEIDING	13
De werkelijkheid is ook niet alles	13
Zoektocht	19
2. DE WERKELIJKHEID ONDER OGEN ZIEN	23
Hoe werkelijk is de werkelijkheid?	23
De naakte werkelijkheid is een ding op zich	33
De wereld als bureaublad	41
3. HOE DE WERKELIJKHEID IS AANGEKLEED	43
Sluiers van vooroordelen	45
Religieuze sluiers	50
4. DE WERKELIJKHEID STRIPPEN	75
De religieuze sluiers laten vallen	75
De sluiers van vooroordelen weghalen	88
5. DE KWELLING VAN DE LAATSTE SLUIER	101
Vreemde ogen dwingen	103
Een tipje van de sluier	109
6. DE BLIK ACHTER DE WERKELIJKHEID	129
7. LITERATUUR	151

WOORD VOORAF

Verwarring heerst alom. Het nieuws wordt steeds meer overwoekerd door valse berichten en pertinente leugens. Sommigen noemen hun duidelijke onwaarheden zelfs alternatieve feiten. Wat kun je nog geloven en wat niet? Hoe onderscheid je betrouwbare informatie van nepnieuws? Wat is de werkelijkheid? Op sociale media kun je doorgaans niet vertrouwen. Vaak zullen ze ons een vertekend beeld voorschotelen. Goed beschouwd kennen velen de wereld buiten hun gefilterde bubbel nauwelijks nog.

Toegegeven, dit heeft vooral te maken met de manier waarop gebeurtenissen worden gepresenteerd. Daarbij gaat het vaker over meningen dan over feiten. Vandaar dat praten over de werkelijkheid meestal betrekking heeft op de getoonde buitenkant daarvan, op de zachte, herkenbare schil. Daarónder zou echter een hardere werkelijkheid moeten zitten. Dat is de wereld om ons heen, die we níet zomaar kunnen ontkennen of vervalsen.

Deze overwegingen brachten mij ertoe om wat verder na te denken over het begrip werkelijkheid. Uiteindelijk is dit uitgemond in een zoektocht met de vraag:

bestaat er wel een absolute werkelijkheid, een kale realiteit die bevrijd is van vooroordelen, meningen en invalshoeken? En als dat zo is, hoe kunnen we die dan gewaarworden? Is de wereld misschien niet een grote illusie? Mooie filosofische vragen.

Maar als ik deze vragen kan bedenken, zullen talloze knappere koppen die ook al hebben bedacht én er antwoorden bij hebben gevonden. Daarom ben ik bij mijn zoektocht eerst te rade gegaan bij de filosofie. En inderdaad, door de eeuwen heen hebben meerdere denkers zich met dit onderwerp bezig gehouden. Daarvan heb ik dankbaar gebruik gemaakt om mijn eigen gedachten richting te geven en aan te scherpen.

Inspirerend was het inzicht dat, om de 'ware' werkelijkheid te doorgronden, je je niet in de eerste plaats op die veronderstelde werkelijkheid moet richten, maar op het *dénken* daarover. In je denken zitten namelijk alle obstakels voor het objectief waarnemen van die werkelijkheid ('ik vind dat ...', 'volgens mij is ...'). Het denken hangt er een subjectieve grauwsluier overheen die het zicht op de ware werkelijkheid belemmert. Deze gedachte komt duidelijk naar voren in de filosofie (de fenomenologie) van Edmund Husserl, die het bewustzijn daarin centraal stelt.

Die eigen rol van de mens vond ik ook terug bij Donald Hoffman, een Amerikaanse cognitief psycholoog, die stelt dat onze manier van waarnemen evolutionair is bepaald. Wij mensen zien alleen datgene wat voor ons overleven van belang is. Een insect of een vogel ziet bijvoorbeeld een heel andere werkelijkheid. Dat zou betekenen dat een absolute realiteit nooit door een mens gekend kan worden, noch door welk dier dan ook. We zien slechts dat deel wat voor

ons relevant is. Dit idee heeft mij ervan overtuigd dat het aanschouwen van de werkelijkheid zoals die is, een moeilijke opgave is. We kunnen hooguit proberen er zover mogelijk in door te dringen.

Een andere inspiratiebron vond ik bij de Amerikaanse filosoof Steven W. Laycock, die een verbinding legt tussen de westerse fenomenologie en het zenboeddhisme. Het verrassende daarvan is dat de benadering van zen kan helpen om de werkelijkheid te doorgronden. Let wel, daarbij gaat het niet om een mystieke ervaring of iets dergelijks, maar is het doel van de zen-beoefening om de geest 'rijp' te maken om zo onbevangen mogelijk naar de werkelijkheid te kijken, met het zuivere bewustzijn dat ook de fenomenologie voor ogen staat.

In mijn verkenning komen ook belemmeringen aan bod die een helder zicht op de werkelijkheid dwarsbomen. Een gevoelig punt daarbij is godsdienst. Er zijn vele, zeer uiteenlopende godsdiensten, die elk een eigen visie hebben op de wereld, het leven en op God. Ze kunnen echter niet allemaal tegelijk de 'ware' werkelijkheid representeren. Mogelijk kan zelfs geen enkele godsdienst zo'n aanspraak waarmaken. Nu kan het zijn dat sommige lezers zich hierdoor tekortgedaan of gekwetst voelen. Dat zou ik oprecht betreuren. Het is niet mijn bedoeling om mijn lezers te bruuskeren, maar enkel om kritisch de werkelijkheid te analyseren, ook de religieuze kanten daarvan.

Het resultaat van mijn zoektocht is in dit boek weergegeven. Mijn hoop is dat de lezer op verschillende manieren er plezier en inspiratie aan ontleent. Bijvoorbeeld omdat een alledaags gegeven – de wer-

kelijkheid – op een onalledaagse manier is benaderd, namelijk door vanuit de filosofische traditie een verbinding te maken met het oosterse denken. Het idee daarachter is dat een zuiver bewustzijn nodig is om de ware werkelijkheid te doorgronden. Een praktische aanpak om dat te bereiken, heb ik uitgewerkt aan de hand van deze ideeën. Verder heb ik geprobeerd om deze onalledaagse, in principe ‘zware kost’, zo luchtig en toegankelijk mogelijk op te schrijven. Hopelijk dragen de speelse illustraties daaraan bij.

Ik heb dankbaar gebruik gemaakt van de bronnen die in de literatuurlijst zijn genoemd. En vooral de eerder genoemde inspiratiebronnen zijn cruciaal geweest voor dit verhaal. Maar niet in de laatste plaats is het eindresultaat te danken aan het waardevolle en kritische commentaar van een aantal naaste familieleden. Door hun inbreng is het een consistenter geheel geworden. Ten slotte dank ik mijn vrouw voor haar steun en geduld. Door het schrijven van dit boek heeft ze het regelmatig zonder mijn gezelschap moeten doen.

Henk Coelman

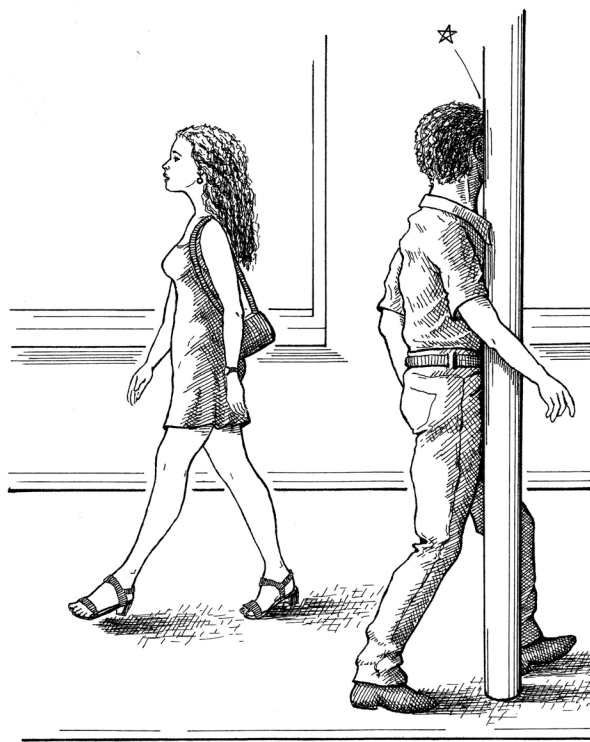
1.

INLEIDING

De werkelijkheid is ook niet alles

De werkelijkheid staat tegenwoordig in een kwaad daglicht. Feiten die haar zouden moeten dragen, trekken velen steeds meer in twijfel. ‘Alternatieve feiten’ worden soms schaamteloos als feiten gepresenteerd. Ongemakkelijk nieuws zet men achteloos weg als ‘nep’. Fact checkers maken overuren. Hoewel manipulatie en propaganda van alle tijden zijn, maken sociale media die nu veel gemakkelijker. Daardoor komen zij overal en op alle niveaus voor. Leugens en verdraaiingen zijn bijna normaal geworden. Er bestaat zelfs software die iemand op video dingen kan laten zeggen die in werkelijkheid nooit gezegd zijn (deepfake). De mogelijkheden zijn eindeloos en angstwekkend.

Terwijl het op het eerste gezicht zo eenvoudig lijkt, want de werkelijkheid, wie kent haar niet? Ze is immers overal. Kijk even om je heen en je ziet haar dagelijkse vanzelfsprekendheid. Natuurlijk gebeurt het wel eens dat je even aan de werkelijkheid twijfelt. Je baas geeft je bijvoorbeeld onverwachts een compliment of je heimelijke liefde een bemoedigende glimlach en je

De harde werkelijkheid

denkt: 'hè, droom ik dat nou?' Maar met een simpele kneep in je arm of door even met de ogen te knippen weet je weer dat het echt is, het is werkelijk waar!

Maar helaas komt het omgekeerde ook voor: je baas ontslaat je of je geliefde geeft je de bons. Zelfs ziekte en dood dringen af en toe je leven binnen. Dan is de werkelijkheid als een boze droom, waartegen een kneep in je arm weinig uithaalt.

Eerlijk gezegd is de werkelijkheid geen lolletje. Je hoort het ook overal. Ze praten niet voor niets van een werkelijkheid die hard is of rauw. Je wordt daarin al

gauw ‘met je neus op de feiten gedrukt’ en dat is niet iets waar je naar uitkijkt. En als ze zeggen dat je de werkelijkheid onder ogen moet zien, gaat het meestal niet zo best met je. Over een ‘fijne’ werkelijkheid hoor je eigenlijk nooit iemand. Ja, hooguit als je net wakker wordt uit een nachtmerrie, maar verder nooit! Nee, de werkelijkheid is ook niet alles.

Ontsnappen

Toch zullen we het ermee moeten doen. De werkelijkheid is niet te vermijden. Dat neemt niet weg dat velen proberen die toch te ontvluchten. Meestal tevergeefs overigens. Seks, drugs en rock-‘n-roll zijn probate middelen gebleken, zij het van tijdelijke aard en vaak met desastreuze gevolgen. Daarom nemen verreweg de meeste mensen de televisie en internet maar als veilige vluchthaven, of – minder massaal – een goed boek. Een spannende serie of een smakelijke real-life soap haalt je even uit de dagelijkse realiteit. Met Facebook, Twitter of Instagram kun je uren in je eigen bubbel blijven.

Maar er zijn veel meer mogelijkheden om aan de werkelijkheid te ontsnappen of om die te verzachten, en die zijn vooral veel ouder. Televisie en boeken zijn tenslotte vrij recente ontdekkingen, om over rock-‘n-roll, drugs en internet maar te zwijgen.

Vroeger – liever gezegd: héél vroeger - waren er geen gemakkelijke ontsnappingen. En de werkelijkheid van toen, die was pas écht hard. Daar was de slechte baas van nu maar klein bier bij. Uit alle hoeken en gaten loerden vijanden en wilde beesten, iets wat je tegenwoordig hooguit in de politiek nog tegenkomt. Onraad dreigde toen overal en voor iedereen. Het leven

van onze vroege voorvaderen viel bepaald niet mee. En het erge is dat ze er weinig controle over hadden; het overkwam ze maar. Geluiden als: 'Nee hè!' en 'Waarom ik?' waren waarschijnlijk toen al te horen.

Eigen werkelijkheid eerst

Een volgende stap in de menselijke ontwikkeling was daarom noodzakelijk. Er moest wat gebeuren. Ze moesten meer grip op de wereld en hun leven krijgen.

De mens zou de mens niet zijn als hij zijn psyche niet in de strijd zou gooien. Hij ondergaat de werkelijkheid niet alleen, hij 'beleeft' haar ook actief. Natuurlijk doet hij dat op zijn eigen wijze. Zijn buurman doet dat echter ook, net als zijn vrouw en zo kijkt iedereen in zijn dorp op verschillende manieren naar de werkelijkheid, waarmee meteen de bron van alle burenruzies is geboren.

Op die manier leeft elk mens in zijn eigen werkelijkheid, de werkelijkheid die hem het best past en waarmee hij de harde strijd om het bestaan aankan. Een ieder kleurt de realiteit met zijn eigen oordelen en vooroordelen. Zo kijkt een optimist naar de wereld en ziet alleen maar kansen, uitdagingen en vooruitgang. Een pessimist kijkt naar diezelfde wereld en ziet slechts dreiging en achteruitgang.

Maar zelfs voor een optimist valt de dagelijkse werkelijkheid niet mee. Ook voor hem is die 'hard' en 'rauw'. Het is wel fijn dat het glas nog half vol is, maar het blijft toch een niet goed gevuld glas waarvan de bodem in zicht komt. Om de wereld nog beter aan te kunnen, wordt die verder ingekleurd. Hierbij wordt de menselijke psyche weer in de strijd gegooid. De werkelijkheid wordt interessanter gemaakt en vooral